

AVRUPA PARLAMENTOSU VE YÜKSEK TEMSİLCİ BAĞLAMINDA AB'NİN ZEYTİN DALI HAREKÂTI'NA YAKLAŞIMI

EU'S APPROACH TO OPERATION OLIVE BRANCH AS PART OF EUROPEAN PARLIAMENT AND HIGH REPRESENTATIVE

Halis AYHAN¹

Öz

AB'nin Zeytin Dalı Harekâtı'na ilgisinin “kendinden”, “ilişkilerden” ve “Türkiye'den” kaynaklı sebepleri vardır. AB, Harekât'a karşıdır, ancak bu karşıtlığını “güçlü” şekilde ortaya koy(a)mamıştır. Dışişleri Konseyi toplantılarında sıkça tartışılan Harekât'a tepki daha çok, Birliğin dış siyasetini yürüten Yüksek Temsilci'nin demeçlerinde kalmış gözükmektedir.

Buna karşılık, AB adına asıl ve sert tepkiyi AP vermiştir. AP'nin tepkisinin yüksekliği, Şubat ve Martta almış olduğu iki kararda belirgindir. AP'deki 7 siyasi kümenin ortak önerisiyle alınan bu kararlarda, “halkın korunmasına” ve “Harekât'ın durdurulmasına” dair taleplerin yanında, esasen “Kürt” sözcüğüne ve “Harekât'ın BM listesindeki terör örgütlerine odaklanmasına” yönelik özel vurgular dikkat çekicidir. Bu nedenledir ki AP'nin tepkisinin odağını, gerçekte son iki hususun oluşturduğu belirtilebilir.

Anahtar Sözcükler: Zeytin Dalı Harekâtı, Yüksek Temsilci, AP ve Türkiye, Terör, Afrin.

Abstract

There are main reasons of EU's concern with Operation Olive Branch based upon “itself”, “relationships” and “Turkey”. EU is opposed to the operation but it “acutely” has not (or could not) come out this opposition. It is seen that reaction to the operation discussed consistently in sessions of the Council of Foreign Affairs has mostly kept in the statements of High Representative conducting European Union's foreign policy.

In return for this, European Parliament (EP) has given main and harsh reaction on behalf of EU. EP's overreaction is clear in two decisions made in February and March. In the decisions made by common proposal of 7 political cluster, emphasises on mainly the “Kurdish” word and “focus on the terrorist organizations situated in UN's list of the operation” as well as requests regarding “protecting public” and

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, halisayhan@kku.edu.tr

“stopping the operation” are remarkable. Therefore, it can be stated that EP’s reaction is essentially on the first two issues.

Keywords: Operation Olive Branch, High Representative, European Parliament and Turkey, Terror, Afrin.

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde genel kabule göre, devletlerin güvenliği sınırlarında değil, sınırlarının ötesinde başlar. Tehdit bir devletin sınırlarına kadar gelmişse, onun ülkesinin içinde de belirmesi an meselesidir. Bu anlamda, “sınırdaki tehdit, içerdeki tehdit”tir. Bilhassa, günümüzün askerî yöntemlerinin teknolojik gelişmesi bu hususu mutlak kılmaktadır. Aslında sınırlara henüz gelmemiş tehdit bile teknolojik imkânlar sayesinde içerdeki tehdit olabilmektedir. Kıtalar arası balistik füzeler, yüzlerce kilometreyi aşarak hedefi imha eden silahlar, uydudan uçakların beynini kilitleyerek uçuşunu engelleyen veya düşürebilen yazılımlar, uydudan takip dizgesi vb tehdidin sınırın ötesinin de ötesinde vuku bulduğu bir ortam oluşturmuştur.

Türkiye tehdidi uzun süre sınırlarında algılamıştır. Sınırlarını korumanın tehditten de korunmak anlamına geldiğini düşünmüştür. Bu düşünce, hem uluslararası sınırlarının aynı zamanda egemenliğinin de sınırı olduğu gerçeğine hem de sınır ötesindeki tehdidin kendisine gerçek/somut bir zararı olmadığı anlayışına dayanmaktaydı. Ancak Bölücü Terör Örgütü’nün (BTÖ/PKK) üs olarak sınırları dışındaki coğrafyaları seçmesi ve devletlerin BTÖ’ye üs, silah, teçhizat, koruma vb desteği vermesi, kısacası tehdidin dışardan doğup içeride tahribat yapması durumu üzerinedir ki, güvenliğin artık sınırların ötesinden sağlanmasını zaruri kılmıştır. Bu itibarla siyasî, hukukî ve diplomatik alanda ulusal güvenliğe yönelik, başta BTÖ olmak üzere tüm tehditlerle sınır ötesi mücadele edilmiştir. Geline nokta, BTÖ’ye karşı başarı sağlamış gözükmektedir. Bu itibarla PKK örn. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) yanı sıra, Türkiye’nin çevresindeki nerdeyse tüm uluslararası örgüt ve devletlerce “terör örgütü” olarak kabul edilmiştir.

Ancak bu başarı hem görünürdedir hem de kısmîdir. Bu terör örgütünün hâlâ tam olarak etkisiz hale getirilememesi bunun kanıtıdır. Görünürdedir, zira üstte sayılan devlet ve örgütler onu terör örgütü kabul etmekle birlikte, “düşmanımın düşmanı dostumdur” düsturundan hareketle hâlâ onu el altından desteklemektedir. Kısmîdir, zira ülke içindeki etkinliği büyük ölçüde kırılmakla birlikte, sınır ötesinde hâlâ mevziye sahiptir. Kısacası görülmektedir ki, Türkiye’nin siyasî, hukukî ve diplomasi alanında yürüttüğü mücadele terör örgütüne karşı ancak sınırlı bir başarı kazandırmaktadır.

Bu itibarla, Türkiye terör örgütünü etkisizleştirebilmek, onu artık bir tehdit olmaktan çıkarmak için sınır ötesinde askerî mücadelenin gerekliliğini bir kez daha anlamıştır. Hem teröre yataklık eden ülkelerin veya bu ülkelerin fiilî denetimindeki ülkelerin (ABD’nin Irak’taki durumu gibi) oluruyla siyasî olarak hem de “sıcak takip hakkı” gibi uluslararası hukuktan doğan bir hakka dayanarak hukukî olarak 1990’lardan başlayarak, özellikle Irak’ta sınır ötesi harekâtlara girişmiştir. Fırat Kalkanı Harekâtı (2016-17) ile Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) terör örgütlerine karşı girişilen bu türden harekâtlardır.

AB’nin ZDH ilgisî şu kaynaktan doğmaktadır: *Kendinden* sebep olarak, AB’nin uluslararası siyasi alanda güç sahibi olmak ve Ortak Dış ve Güvenlik Siyaseti gereği meseleye müdahil olmak istemesidir. *İlişkilerden* kaynaklı sebep, ortaklık ilişkisidir. Türkiye, bugün her ne kadar anlaşmazlık yaşasa da Batı

ittifakının bir parçası olarak Avrupa Konseyi ve NATO gibi örgütlere üye olmanın yanı sıra, AB'nin de aday ülkesidir. Siyasî, hukukî ve ticarî bakımdan da Avrupa ile güçlü bağlarla bağlıdır. Bu itibarla adayı olarak kısmen, Gümrük Birliği (GB) ilişkisinin de tamamen içerisinde yer aldığı AB'nin ZDH'ye yaklaşımı önemlidir. Bu bağlamda AB'nin müzakereleri askıya alma, Gümrük Birliği'nin güncellememe, vize serbestliğini başlatmama, Türkiye'ye malî yardımları aksatma vb araçlarla Türkiye'yi yönlendirmek istemektedir. *Türkiye'den* kaynaklı sebep olarak da, artık büyük oranda Batı'dan/AB'den özerk, bağımsız siyaset takip eden Türkiye'nin bu yaklaşımını ve bölgesel değer olmasını önleme çabalarıdır. Bu çalışma uluslararası hukuk bağlamının yanı sıra, Türkiye-AB üyelik ilişkileri ve AB hukuku bağlamında da değerlendirilecektir. Tümevarım yöntemiyle gerçekleştirilecek olan bu çalışmanın varsayımı, Türkiye'nin kararlılığından dolayı, dış siyasette başarısızlığa uğramak istemeyen AB'nin etkin bir şekilde ZDH karşıtı davranmadığıdır.

2. HAREKÂT ÖNCESİ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Bu başlıkta sadece 2017 yılındaki ilişkiler incelenecektir. Bu sürede Türkiye-AB ilişkileri Birliğe ilaveten, önemli üye ülkeleri temelinde de genel olarak ele alınmalıdır. 2017'deki ilişkiler şu 4 temelde değerlendirilebilir (Erhan, 2017: 12):

1. *AB'nin önde gelen ülkelerinin seçimler nedeniyle Türkiye-AB ilişkilerini iç siyasetlerine konu etmelerinden kaynaklanan olumsuzluk. Hollanda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı F. Betül S. Kaya'yı sınır dışı etmiş, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun uçağının iniş iznini iptal etmiştir. Doğal olarak diplomatik nezakete yakışmayan ve uluslararası örf'e aykırı bu davranışlar ikili ilişkileri bozmuştur.*

Almanya'da Eylülde Türkiye karşıtlığı seçim malzemesi yapılmıştır. Bu doğrultuda Almanya/Merkel 19-20.10.2017 tarihli AB Zirvesi'nde, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkılmasını ve müzakerelerin askıya alınmasını gündeme getirdi ancak bu Almanya'nın tek başına alacağı bir karar değildir. Bunun için, Müzakere Çerçeve Belgesi'nde açıkça belirtildiği gibi, Komisyon'un kendi girişimiyle veya üye ülkelerin 1/3'ünün talebi üzerine, Konsey nitelikli çoğunlukla bu yönde karar vermelidir. AB Zirvesi (ABZ/AB Konseyi) de Hükümetlerarası Konferans'ta oybirliğine hâle gelmeden, bunu onaylar (AB Bakanlığı, 2005: 19). Almanya ayrıca, üyelik öncesi destek fonlarında kesinti yapılmasını önerdi. Bu hususta, Zirve Komisyon'dan Türkiye'ye yönelik katılım öncesi fonların kesilip kesilemeyeceğini değerlendirmesini istemiştir (European Council, 20.10.2018). Aslında bunun uygulamada pek bir önemi yoktur. Zira 2014-20 arasında Türkiye'ye yapılacak malî yardım için 4.5 milyar avro ayrılmış, ancak bugüne dek yalnızca 257 milyon avrosu gönderilmiştir (Türkiye, 21.10.2017: 12).

Fransa'da Ulusal Cephe, İslâm/Müslüman karşıtlığını neredeyse Türkiye ile özdeşleştirmiştir.

2. *AB'nin vize muafiyeti uygulamasına başlamaması. Esasında Ankara Ant. gereği 1987'den itibaren vizesiz seyahat hakkı bulunan Türkiye, başta Almanya'dan kaynaklı çeşitli sebeplerle bunu hâlâ uygulamamaktadır. 29.11.2015'teki Türkiye-AB Zirvesi'nde, vize serbestliği için ölçütler oluşturuldu. Türkiye bu doğrultuda gerekli yasal düzenlemeleri yaptı. Ancak AB Komisyonu, 4.5.2016'da Türkiye'nin 72 ölçütten 7'sini yerine getirmediğini açıkladı. Bunu AB-Türkiye Bildirisi'nin Uygulanmasına Dair 7. Raporu'nda (6.9.2017) tekrarladı (European Commission, 6.9.2017: 10). Türkiye hepsini yerine getirdiğini beyan etse de (Türkiye, 8.2.2018: 13), Komisyon kararı üzerine çalışma yapıp eksikleri tamamladı ve Şubat*

2018’de Komisyon’a sundu. 2015’teki Zirve’de ölçütler karşılandığında Ekim 2016’ya kadar vizelerin kaldırılması kararlaştırılmasına rağmen, AB’nin ölçütlerin yerine getirilmediği gibi sebeplerle bu hakkı ötelemesi/uygulamaması ilişkilerde memnuniyetsizliğin boyutunu artırmıştır.

3. *FETÖcülerin AB ülkelerinde barınmayı sürdürmesi*. Bu konuda Almanya öncüdür. Çok sayıda FETÖ mensubu Almanya’da barınırken, bu ülke Yunanistan’dakileri de iade ettirmemektedir.

4. *Türkiye’nin GB’nin güncellenmesi’ talebine Brüksel’den henüz herhangi bir yanıtın gelmemesi*. 1. maddede bahsedilen ülkeler aynı zamanda AB’nin önde gelen ülkeleri olduğundan Türkiye-AB ilişkileri de bu olumsuzluktan etkilenmiştir. Bu ülkeler ulusal söylemlerini AB zirvelerinde de dile getireceklerini beyan etmiştir. Örn. Merkel seçimlerde, Türkiye ile AB arasında yapılması gündemde olan GB’nin tadiline karşı çıkacaklarını beyan etmiştir. 19-20.10.2017 tarihli ABZ zirvesinde bu konu görüşülmüş ve “Türkiye’nin GB’nin uygulanması dâhil, AB ile ilişkilerinde üye devletlere saygılı olması gerektiği” sonucuna varılmıştır (European Council, 20.10.2018).

İlaveten bu zirvede AB, Türkiye’nin göç konusundaki taahhütlerine uymasını ve AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması’nın tüm üye devletlerle tam ve ayrımcı olmayan bir şekilde uygulamasını istemiştir (European Council, 19.10.2017: 2).

İşte ZDH bu ilişkiler ortamında başlatılmıştır.

3. AB’NİN ZDH’YE YAKLAŞIMI

3.1. ABZ’nin Yaklaşımı

23.2.2018’deki AB üyesi devlet/hükümet başkanları gayriresmi toplantısında Suriye ve Türkiye ile ilişkiler de görülmüştür. Suriye’de acilen bir ateşkesin tesisi yönünde görüş belirlemiştir (European Council, 23.2.2018). Gerek ABZ’nin gerekse Başkanı Donald Tusk’un ZDH konusunda bir açıklaması olmamıştır. Bu alanın daha çok Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi’nin (kısaca “Yüksek Temsilci” olarak YT) yetkisinde olmasından dolayı sadece zirvelerde görüşülmüş ve olası etkileri değerlendirilmiştir denilebilir. Bu nedenledir ki, bu konuda pek bir açıklaması olmamaktadır. ZDH hakkında sessiz kalmasının sebeplerinden biri de Türkiye’nin aday ülke olması olabilir (Argano, 2018).

3.2. Yüksek Temsilci’nin Yaklaşımı

YT Federica Mogherini ZDH’nin başlamasından 2 gün sonra, 22.1.2018’de, “sivil halkın yardımlara erişimini kısıtlaması, masumların zarar görmesi, harekâtın DAEŞ’le mücadeleye odaklanma sorununun olması ve Cenevre’deki barış görüşmelerini olumsuz etkilemesi” ihtimallerinden dolayı “çok endişeli” olduğunu belirtmiştir (Sputnik, 22.1.2018). YT’nin ZDH başlangıcında bir “açıklama” yapması doğaldır, zira hem AB aday bir ülkenin eylemi söz konusudur hem AB’nin dışişleri öncelikle YT’nin görev alanı içerisinde hem de AB’nin artık iktisadî boyuttan siyasî boyuta çoktan evrilmeye ve küresel oyuncu olma çabalarının yansımasıdır. Bu itibarla Mogherini 25.1.2018’de Brüksel’de AB Bakanı Ömer Çelik ile ZDH’yi ele almıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 25.1.2018).

7.2.2018’de AP Özel Oturumu’nda Mogherini, “Türkiye’nin sınırındaki durumu ve diğer endişelerini anlıyoruz. Türkiye’nin sınırındaki vatandaşlarını korumak hakkı, hatta görevidir. Ancak Suriye’nin kuzeyinde açılan yeni cephe için endişeliyiz. Yeni çatışmalar daha şimdiden sivil kayıplara ve binlerce insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Suriye halkı ülkede mevcutlara ilave yeni bir cepheyi

ve krizi kaldırabilecek durumda değildir. İnsani acının yanı sıra, Afrin harekâtı, Suriye'nin geleceği konusunda ülke içi dengelerde, bölge genelinde ve siyasi müzakereler yapabilme potansiyeli üzerinde siyasi sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Diğer yerlerde olduğu gibi, Afrin'de de insanlar ölmektedir. Yeni cepheleler açmak çözüm değildir ve bu Türkiye'yi daha güvenli hale getirmeyecektir. Gerçek güvenlik, anlaşmazlığa ancak müzakerelerle siyasi çözüm bulunmasıyla sağlanabilir. Tüm askeri uğraşlar BM'nin terörist ilan ettiği örgütlere odaklanmalıdır. Astana sürecinin bir garantörü olarak Türkiye, Kuzey Suriye'de de çatışmaları ve gerilimi tırmandırmamalıdır.” (AB Türkiye Delegasyonu, 7.2.2018) demiştir. Bu açıklamanın, AB'nin, içinde mutata söylemlerin bolca yer aldığı “ama”lı geleneksel yaklaşımı olduğu ifade edilebilir. Bu yaklaşımda “masumların/sivillerin zarar görebileceği”, “barış çabalarına zarar verebileceği” gibi ibareler mutata açıklamalardır. Hatta “vatandaşlarını koruma hakkı”, “haklı güvenlik endişeleri” gibi her ülkenin hakkı olan hususların Türkiye'nin de hakkı olduğu kabul edilmesi her ne kadar yanıltıcı olsa da ve Türkiye'nin bu hususta desteklendiği şeklinde anlaşılrsa da, aslında ardından gelen “ama”lı yaklaşım “karşıtlığı” ortaya koymaktadır. Bu açıklama YT'nin ZDH hakkındaki en tafsilatlı açıklamalarındandır.

Uluslararası siyasetin yumuşak ve katı söylemi Mogherini'nin bu açıklamasında da kendini göstermektedir. Öncelikle “Türkiye'nin endişelerini anladığımı”, “sınırdaki vatandaşlarını koruma hakkı, hatta görevi olduğunu” kabul ederek Türkiye lehine yumuşak söylemde bulunmaktadır. Arkasından sert/katı söylem, yumuşak söylemin misliyle fazla miktardaki cümle ve içerikle sıralanmıştır. Buna göre, “Türkiye'nin Suriye'de açtığı yeni cepheden endişeli olduğu”, “yeni cephenin ölümlere ve yerinden edilmişliğe yol açtığı”, “Harekâtın iç ve bölgesel dengelerin yanısıra, barış görüşmelerini olumsuz etkileyeceği”, “harekâtın PYD'ye yönelmemesi ve PYD ile müzakere edilmesi gerektiği”, “Harekâtın durdurulması”, ve “Türkiye'nin gerilimi tırmandırdığı” açıkça ve/veya örtük olarak belirtilmektedir.

Mogherini'nin ZDH'ye yönelik açıklamalarında sıkça dile getirdiği, “DAEŞ'le mücadelele odaklanılmalı” vurgusu dikkati çekmektedir. Zira AB'nin Suriye'deki ana amacı, BMGK'nin 2254(2015) Kararı gereği, “*çatışmanın gerçek bir siyasi çözümle bitirilmesi ve DAEŞ ve diğer terör örgütlerinin yenilgiye uğratılmasıdır.*” (AB Türkiye Delegasyonu, 13.2.2018) DAEŞ'e odaklanma ifadeleri AB'nin, ABD ile aynı yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir.

16.2.2018'de Mogherini, AB dışişleri bakanları gayriresmi toplantısında ZDH'yi görüştiklerini, Türkiye'nin meşru güvenlik endişelerini kabul ederken, diğer yandan da sivil kayıplar nedeniyle insanî sonuçlarına ilişkin endişelerini ortaya koymuştur. ZDH'nin ana hedefinin DAEŞ ve BM'nin listesindeki terör örgütleri olmaya devam etmesi gerektiğini, ABD Dışişleri Bakanı R. Tillerson'un Ankara ziyaretinde belirttiği “Türkiye'nin itidalli davranma çağrısına” katıldığını ifade etmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 16.2.2018). Buradaki “itidal” kavramı, zannımızca 2 hususa işaret etmektedir: 1) Afrin merkeze girilmemesi, 2) ZDH'nin artık sona erdirilmesi. Zaten ZDH'nin bitiş tarihinin belirsizliği zaman zaman eleştiri konusu olmuştur.

AB Dışişleri Konseyi toplantısı (26.2.2018) girişinde yaptığı açıklamada da Mogherini, “Suriye'deki ateşkesin garantörleri olan Türkiye, İran ve Rusya'nın gerginliğin azaltılmasında özel sorumluluğu olduğunu”, “kendisinin ve dışişleri bakanlarının, rejim ve destekçileri başta olmak üzere, Suriye'nin her yerinde farklı aktörlerin askeri harekâtlarının artmasından çok endişeli olduğunu” belirtmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 26.2.2018). Toplantı sonrasındaki açıklamasında da, resmi gündemde

olmamasına rağmen toplantıda Suriye'nin de ele alındığını, Astana sürecinin 3 garantörü olan Türkiye, İran ve Rusya'ya mektup göndererek, "BMGK kararlarının uygulanması ve çatışmasızlık bölgeleriyle ilgili üzerlerine düşeni yapmalarını" isteyeceğini açıklamıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 26.2.2018).

Mogherini'nin 6.3.2018'deki açıklaması, Türkiye'nin Suriye'deki ateşkes algısı ile tezatlık oluşturmaktadır. Mogherini BMGK'nin 24.2.2018 tarih ve 2401 sayılı Kararın, "ülkedeki çatışmanın tüm taraflarının Suriye genelindeki silahlı çatışmalara derhal ve aralıksız en az 30 gün boyunca son vermesini gerekli kıldığını" belirterek, "gerilimi düşürme bölgelerindeki ateşkesin garantörlerini uluslararası toplumun beklentilerine karşılık vermeye ve bu saldırıların durdurulması yönünde sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmeye davet" etmiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 6.3.2018). Hâlbuki bu genelleştirme yaklaşımının ZDH'nin engellenmesine yönelik bir girişim olduğu düşüncesinde olan Türkiye, bu kararda 4 bölgenin adının geçmesi nedeniyle ateşkesin Afrin'i kapsamadığı görüşündedir. ZDH'ye ara verilip de ikinci kez başlanması Türkiye'nin haklılığına gölge düşürebilecektir. Tıpkı Kıbrıs harekâtında olduğu gibi, ZDH'de böyle bir durum yaşanması hem hedefin imhasını sekteye uğratacak ve PKK/PYD'nin toparlanmasına katkı sağlayacaktır hem de uluslararası hukuken işgalci konuma düşme ihtimali doğabilecektir. Türkiye, Kıbrıs'tan aldığı dersle ZDH'de bir ara verilmesine sıcak bakmamıştır. Bu nedenledir ki, ZDH'nin 2401 Kararı'ndan etkilenmeden ve ara verilmeden devam edeceğini açıklamıştır.

Son olarak 19.3.2018'de toplanan Dışişleri Konseyi'nde de ZDH ele alınmıştır. Burada, "Afrin'de insanî durumun giderek kötüleşmesinden endişe duyulduğu", bu nedenle "2401 Kararı'nın tam, eksiksiz ve derhal uygulanması için ilgililere güçlü çağrı"da bulunulması kararlaştırılmıştır (AB Türkiye Delegasyonu, 19.3.2018). Türkiye'yi yine eleştiren ve gelişmelerden "kaygı duyan" Mogherini, Türkiye'yi çatışmaların hafifleyeceği yönünde güvence vermeye çağırmıştır (DW, 19.3.2018).

3.3. Soru Önergeleri, Siyasî Kümeler ve Meclis Olarak AP'nin Yaklaşımı

AP, AB'nin hem siyasî denetim hem de Konsey'le birlikte yaşamada etkin bir uzvudur. Dolayısıyla AB hukuku içerisinde oldukça etkili bir konuma sahiptir. Ancak AP, zaman zaman Türkiye için simgesel yönü yüksek olan olumlu kararlar² almakla birlikte, genellikle Türkiye'nin siyasî ölçütler bakımından eksik/yetersiz olduğu yaklaşımında olmuştur. Bu nedenle AP-Türkiye ilişkileri genelde olumsuz seyretmiştir.

3.3.1. Soru Önergeleri

AP'de milletvekillerinin (mv, parlamenter), AP İçtüzüğü m. 130 gereği, diğer AB kurumlarına (özellikle Komisyon ve Konsey'e) soru sorma hakkı vardır. Bu kapsamda, ZDH ile ilgili olarak Komisyon'a (aynı zamanda Komisyon başkan yardımcısı olan YT'ye) yazılı yanıtlanması için sorular (Yazılı Yanıt Sorusu (YYs)) sorulmuştur. Harekâtın başlangıcından hemen sonra, 24.1.2018'de S&D³ mv Nikos Androulakis⁴ "Afrin'deki Suriye Kürtlerine Türk saldırısı" başlık ve E-000369-18 sayılı YYS'sinde, "Türkiye, Afrin'deki Kürt hedeflerine "Zeytin Dalı" adlı bir harekât başlattı. Kürtlerin çoğunlukta olduğu bu bölgede onbinlerce insan yerinden edildi. DAES'le savaşa öncülük eden Suriye Kürtleri, Erdoğan'ın iç siyasî konumundan

² Örn. Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararının alındığı AP'deki Yeşiller ve Sosyalistler'in 15.12.2004 toplantısı.

³ AP'de İlerici Sosyalistler ve Demokratlar İttifakı (S&D - the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament).

⁴ Androulakis, Yunanistan'da PASOK-Zeytin Ağacı ittifakından AP mv seçilmiştir.

dolayı hedef alındı.” dedikten sonra şu soruları sormuştur: “1) Bu askerî hareket karşısında Komisyon’un tutumu nedir?, 2) 3. bir ülkenin toprak bütünlüğünü ihlal etmiş olan AB adayı Türkiye’ye karşı önlemler var mıdır?” (European Parliament, 24.1.2018)

Bir başka önerge de, 31.1.2018’de yine Komisyon’a (YT’ye) “Kürt sorunu, Türkiye ve İslâm Devleti” başlığıyla yine S&D mv Andrea Cozzolino’dan gelmiştir. Cozzolino, “Kürt savaşçılar, DAESH’in durdurulmasında önemli bir katkı yapmaktadır. DAESH savaşçılarının kademeli olarak geri çekilmesi ve yenilmesiyle, uluslararası toplumun dikkatleri Kürtlerin rolünden uzaklaştı. Türk Hükümeti Kürt denetimindeki Afrin’i ‘özgürleştirmek’ için ‘Zeytin Dalı Harekâtı’ni başlattı, ve ... AB’nin kenarda kalmasıyla Türkiye Suriye’de daha büyük bir stratejinin parçası oldu. Bu bölge, terörle mücadelede ve Avrupa’nın ortak savunma stratejisinin etkililiğinde kilit öneme sahiptir. AB, Türkiye ve müttefiklerinin, DAESH köktencilğini durduran Kürt halkının medenî ve siyasî özgürlüklerine, insan haklarına ve kendi kaderini tayin ilkesine saygı gösterilmesini sağlamak için ilgili tüm uluslararası zeminlerde girişimlerde bulunmaya niyetli midir? Eğer öyleyse, bu girişimler ne olacaktır?” diye sormuştur (European Parliament, 31.1.2018).

1.2.2018’de, AP İçtüzük m. 130’a binaen, Kostas Chrysogonos (Yun., ABS/KYS) Komisyon’un yanıtlanması için “Afrin Türk işgali” başlıklı YYS’yi vermiştir. E-000606-18 sayılı önergeye göre “19.1.2018’de, Türkiy, Kuzey Suriye’nin Afrin bölgesinde ‘Zeytin Dalı Harekâtı’ adıyla, AB üyesi devletlerden aldığı silahlarla askerî bir saldırı başlattı. Türk silahlı güçlerince gerçekleştirilen bu acımasız saldırı, savaşan ve sivilin (Suriye’nin çatışma bölgelerindeki mülteciler dâhil) hayatını kaybetmesine; halkın 5.000’den fazlasının zorla yerinden edilmesine ve yaralanmasına yol açtı. Yabancı topraklar üzerindeki bu kışkırtılmamış saldırıyla Türkiye, hem uluslararası hukuku hem de AB yükümlülüklerini ihlal etmiştir. Bu itibarla, 1. Komisyon, Türk işgali ve AB üyesi devletlerden alınan silahların kullanımıyla ilgili duruşunu belirleyebilir mi? 2. Bu bölgede insan haklarının korunması için ne gibi önlemler öngörmektedir?” (European Parliament, 1.2.2018).

3.3.2. Kararlar

AP’de ZDH aleyhinde 2 karar kabul edilmiştir.

İlki, 8.2.2018’deki karardır. Günümüzde AP’de 8 siyasî küme vardır. 7 küme (AHP,⁵ S&D, AMR,⁶ ALDI,⁷ Yeşiller/ASİ,⁸ ABS/KYS,⁹ AÖDD¹⁰) tarafından 7.2.2018’de verilen “Türkiye’de insan haklarının mevcut durumu” adlı ve RC-B8-0082/2018 sayılı bir karar önerisi 8.2.2018’de AP Kararı olarak kabul edilmiştir. P8_TA(2018)0040 sayılı bu kararda, “sosyal medyadan Türk askerî müdahalesini eleştiren 449 kişinin gözaltına alındığı” (m. D) belirtilerek AP “*Türk askerî harekâtına karşıtlığını açıklayan sıradan vatandaşların, hekimlerin, barışçıların ve gazetecilerin tutuklanmalarını kınamakta; Suriye’nin bu Kürt çoğunluklu bölgesindeki askerî harekâtın insanî sonuçları hakkında ciddi endişe duymakta ve orantısız*

⁵ Avrupa Halkları Partisi (AHP / EPP - Group of the European People’s Party (Christian Democrats).

⁶ Avrupa Muhafazakârları ve Reformcuları (AMR / ECR - European Conservatives and Reformists).

⁷ Avrupa İçin Liberaller ve Demokratlar İttifakı (ALDI / ALDE - The Alliance of Liberals and Democrats for Europe).

⁸ Yeşiller/Avrupa Serbest İttifakı (Yeşiller/ASİ / Verts/ALE - The Greens/European Free Alliance).

⁹ Avrupa Birleşik Solu/Kuzey Yeşil Solu (ABS/KYS / GUE/NGL - The European United Left - Nordic Green Left).

¹⁰ Avrupa Özgürlük ve Doğrudan Demokrasi (AÖDD / EFDD - Europe of Freedom and Direct Democracy).

eylemlerin devam etmesine karşı uyarıda bulunmaktadır.” (m. 5) (European Parliament, 8.2.2018).

8.2.2018 tarihli AP kararının önerisini veren 7 kümenin karar önerilerinden bireysel olarak bahsedilmesi uygundur. Zira, AP'deki kümelerin Türkiye ve ZDH'ye karşı siyasî duruşlarının tespiti açısından bu önemlidir. Kümeler AP İçtüzüğü m. 123/2'den doğan yetkilerini kullanarak öneride bulunmaktadır. 7 kümenin karar önerisinin başlığı da aynı olup, “Türkiye’de insan haklarının mevcut durumu” şeklindedir.

AP'deki en büyük siyasî küme *AHP*'dir. 750 mvli AP'de 219 mvye sahip olup, AP'nin %29.2'sini teşkil etmektedir. Bu kümede sayı bakımından ilk sırada Alman mvler (34 mv) yer almaktadır. *AHP* adına karar önerisini 5.2.2018'de 8 mv (C. D. Preda, R. Sommer, D. McAlister, J. Pitera, L. L. Andrikiene, E. D. Lange, L. Cesa ve B. A. Zdrojewski) vermiştir. B8-0103/2018 nolu bu karar önerisinde, “Türkiye YPG'yi devirmek için 19.1.2018'de Suriye Afrin'e Zeytin Dalı Harekâtı adında yeni bir hava ve kara harekâtı başlattı; YT iki nedenle endişe duyduğunu söyledi: ‘1) insanîdir –insanî yardımın teminat altına alındığından ve bölgedeki sivil nüfusun/halkın askerî harekâttan zarar görmediğinden emin olmalıyız’ 2) ‘Suriye için sürdürülebilir barış ve güvenliği getirecek olan Cenevre’deki barış görüşmelerinin yeniden başlamasını ciddi biçimde baltalayabilir” (m. K) (European Parliament, 5.2.2018). Karar önerisinde “Zeytin Dalı Harekâtı adlı” ifadesi geçmektedir. Ayrıca ZDH'nin başlangıç tarihi yanlış verilmiştir.

S&D, AP'de 189 mvye sahip olup, ilk sırada İtalyanlar (31 mv) vardır. *S&D* adına öneriyi 4 mv (K. Piri, V. Boştınaru, E. Valenciano ve K. Fleckenstein) vermiştir. ZDH kavramı geçmeyen B8-0091/2018 nolu öneride, “Afrin'deki askerî akımı eleştiren Türk Tabipler Birliği yürütme kurulu üyeleri dâhil 573 kişi tutuklanırken, sosyal medyadan eleştirenler üzerinde de baskı olduğu” (m. O) belirtilerek “Türkiye’de halka hâlâ bir tehdit oluşturan terörle etkili mücadele için AB-Türkiye işbirliğinin artırılması, ancak, geniş tanımından dolayı Terörle Mücadele Yasası'nın (TTMY) ifade özgürlüğü hakkını kullanan medya ve vatandaşları cezalandırmak için kullanılmaması gerektiğini tekrarlar; gazetecilerin, barışçıların, hekimlerin ve sıradan vatandaşların Afrin'deki Türk askerî harekâtına muhalifliklerinden dolayı tutuklanmaları kınanmıştır” (m. 5) (European Parliament, 5.2.2018).

S&D mvlerinin, 26.3.2018'de Varna/Bulgaristan'da yapılacak Türkiye-AB Zirvesi'nde de Türkiye'nin uyarılmasını içeren talepleri olmuştur. Örn. İnga Czerny-Grimm, “Varna'da AB yetkililerinin ZDH'nin durdurulması için Erdoğan'a baskı uygulamasını bekliyoruz.” derken, *S&D*'nin Dışişleri Sözcüsü Knut Fleckenstein “Varna zirvesinde, AB liderleri güçlü bir şekilde, Türk hükümetini bir an önce Suriye'deki askerî harekâtı sonlandırmaya zorlamalıdır. “Zeytin Dalı” müdahalesi zaten sayısız ölümlere ve kitlesel yerinden edilmelere neden olmuştur. İnsani durum felakettir. Askerî saldırının Tel Rıfat'a genişlemesi başka bir ciddi hata olacaktır.” açıklamasında bulunmuştur (*S&D*, 26.3.2018).

AMR 71 mvye sahiptir ve ilk sırayı 19'ar mv ile Lehler ve B. Britanyalılar almaktadır. *AMR*'nin hazırladığı taslakta, ZDH için “endişe verici askerî müdahale” denilirken “Ocak 2018'de, sosyal medyadan Zeytin Dalı Harekâtı'nı eleştiren, içinde gazetecilerin de bulunduğu 300'den fazla kişinin ‘nefret uyandırmak, devlet görevlilerine hakaret etmek, teröre destek olmak ve devletin birliğini tehdit etmek’ten dolayı tutuklanmasından’ (m. F) derin endişe duyulmuştur.” (m. 5) (European Parliament, 8.3.2018)

ALDİ'nin 68 mvsi vardır ve ilk sırayı 8 mv ile İspanyollar almaktadır. B8-0092/2018 nolu karar önerisinde, “etkin AB katılımı ve tüm ilgili tarafları içeren kapsayıcı bir barış sürecinin hayati öneminin

altını çizmiş; özellikle Suriye Kürtlerine karşı son zamanlardaki saldırıları ve Suriye'deki Türk askerî müdahalesini kamuoyunda eleştiren düzinelerce kişinin gözaltına alınması konusundaki endişeleri tekrarlamıştır.” (m. 20) (European Parliament, 5.2.2018) “ZDH” geçmemektedir.

AP'nin 52 mvli kümesi olan ve ilk sırayı Almanların (13 mv) oluşturduğu *Yeşiller/ASİ* adına önergeyi B. Volero, R. Harms, J. Sole, B. Lochbihler, S. Keller, İ. Soltes ve J. Terricabras vermiştir. Öneride, “Suriye'deki Kürtlere karşı Türk askerî saldırısını sosyal medyadan eleştiren 300'den fazla Türk vatandaşı gözaltına alınmış; Türkiye'nin Afrin'e saldırması Suriye vatandaşlarının Türk sınırına akınla sonuçlanan yerlerinden olmasına ve acı çekmelerine yol açmaktadır” (m. I). Bu nedenle “Türkiye'nin Afrin'e müdahalesini kınar ve ciddi endişesini dile getirir” (m. 8) (European Parliament, 4.4.2018) ifadeleri yer almaktadır. Öneride “ZDH” geçmemektedir.

İspanyolların (10 mv) ilk sırada olduğu 51 mvli *ABS/KYS* adına 17 mvnin verdiği öneride, “Siviller dâhil, düzinelerce insanın ölümüne ve yüzlercesinin yaralanmasına neden olan Kuzey Suriye'deki Türk askerî müdahalesini ve Suriye'nin toprak bütünlüğü ile egemenliğinin ihlâlini güçlü bir biçimde kınamış ve Türkiye'ye silah ambargosu çağrısında bulunarak; Türkiye'yi askerlerini Afrin bölgesinden çekmeye ve işgali derhal sonlandırmaya çağırmıştır” (m. 3) (European Parliament, 5.2.2018). Burada da “ZDH” geçmemektedir.

İngilizlerin (20 mv) ilk sırada olduğu 44 mvli *AÖDD* kümesinin önerisini F. M. Castaldo ve İ. Corrao vermiştir. Öneride, “Türk Hükümeti, Kürt bölgesi Afrin'i ele geçirmek için başlattığı Türk askerî eylemini eleştiren veya harekâta karşı olan herkese sert önlemler almaktadır; aralarında HDP mvleri, yerel önderler, öğrenciler, gazeteciler ve yazarların olduğu, 300'den fazla kişi “terör propagandası yayma” ve Afrin saldırısını eleştirme savıyla tutuklandı; Afrin haberleri yayımlayan internet siteleri engellendi (m. R)” “Afrin'deki ‘Zeytin Dalı’ harekâtını sona erdirmeye çağrısında bulunan TTB Yürütme Kurulu'nun 11 üyesini “terör örgütü propagandası yapmak” ve “halkı kin ve düşmanlığa teşvik etmek” savıyla gözaltına aldı” (m. S) (European Parliament, 5.2.2018) denilmiştir. Bu kümenin de taslağında “ZDH” kavramı geçmemektedir.

Mezkûr 7 kümenin AP'de verdikleri RC-B8-0082/2018 nolu *ortak öneride* ise şunlar belirtilmektedir: “Türk Hükümeti'nin Afrin'e yönelik askerî müdahalesini eleştiren 449 sosyal medya kullanıcısı gözaltına alındı” (m. D); “Terörizm Türkiye'de vatandaşa doğrudan tehdit oluşturmaya devam etmektedir; ancak geniş tanımlanmış TTMY'nin ifade özgürlüğü haklarını kullanan medya ve vatandaşları cezalandırmak için kullanılmaması gereğini tekrarlar; bu bağlamda, Afrin'deki Türk askerî harekâtına karşıtlığını ifade eden gazetecilerin, hekimlerin, öğrencilerin ve sıradan vatandaşların tutuklanmalarını ve “Barış İçin Akademisyenler” bildirisini imzalayan özel ve devlet üniversitelerinden en az 148 kişinin tutuklanmasını ve yargılanmasını kınarız” (m. 5) (European Parliament, 11.3.2018).

AP'nin 7'si ortak hareket ettiğine göre, önerinin kabul edilmesi de oldukça kolay olmuştur. Türkiye'ye karşı verilmiş bu öneriye katılmayan tek ve 36 mv ile AP'deki en küçük küme olan Uluslar ve Özgürlükler Avrupası'dır (UÖA / ENF - Europe of Nations and Freedom). N. Bay'ın eşbaşkanı olduğu kümenin neredeyse yarısı (17 mv) Fransız mvlerden oluşmaktadır. İlginçtir, Fransız mvlerin hepsi de aşırı sağcı/ırkçı Ulusal Cephe (16 mv, Front National) ve onun türevi (1 mv, RBM) üyesidirler. Fransa'daki bu partinin İslâm karşıtlığı bilinen bir gerçektir. Nitekim M. Le Pen, AP'deki Kasım 2016'daki Türkiye ile üyelik müzakerelerinin “dondurulması”na olumlu oy vermiştir. Her ne kadar bu ortaklığın içerisinde yer

almamış olsalar da UÖA'nın da ZDH karşıtı olduğu belirtilebilir.

ZDH aleyhindeki ikinci karar 15.3.2018'de kabul edilmiştir. 12.3.2018'de UÖA hariç, 7 küme ikinci kez öneri vermiştir. Ortak öneriye katılmadıkları için AÖDD ve ABS/KYS'den bahsedilmelidir.

Başkanı İngiliz N. Farage olan AÖDD'nin ZDH konusunda Türkiye'ye sıcak bakmadığı aşikârdır. Ancak son birkaç yılın seyri incelendiğinde, AÖDD'nin mutlak Türkiye karşıtı olmadığı belirtilebilir. Örn. AP İçtüzüğü m. 123/2 gereğince, 24.11.2016'da Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasını (m. 1) da içeren kararının 479e, 37h, 107ç oyla kabul edilen AP'deki oylamasında, AÖDD'den sadece 1 mv (J. Bergeron) evet oyu vermiştir (En Son Haber, 24.11.2016). Bu öneriyi de 2'si hariç AP'deki her küme vermiştir. Bu ikisi AÖDD ve UÖA'dır. Bugün ZDH ile ilgili her iki öneriyi verenler içinde yer alan bu küme mv Castaldo, 18.3.2016'daki AB ile Türkiye arasındaki vize serbestliğine dair mutabakatı "yasadı"ş" addederek eleştirmiş ve "Erdoğan dostumuz olamaz" uyarısında bulunmuştur (European Parliament, 11.5.2016). AP İçtüzüğü m. 150 gereğince, 27.10.2016'da atanan K. Piri tarafından hazırlanmaya başlanan "Komisyon'un 2016 Türkiye Raporu", 26.6.2017'de Dışişleri Komitesi'nde benimsenerek (51e, 3h, 14h) resmileşmiş, 6.7.2017'de de AP'de 64'e karşı 477 oyla kabul edilmiştir. Bu kararda AP, Kasım 2016'dan beriki *dondurma* tutumuna uyararak (m. 7), "Türk Anayasa ıslah paketinin değişmemesi halinde" Müzakere Çerçeve Belgesi'ne uygun olarak, Komisyon ve Üye Devletlere Türkiye ile katılım müzakerelerini resmi olarak *askıya alma* çağrısı" yapmıştır (m. 8) (European Parliament, P8_TA(2017)0306: 24.3.2018).¹¹ Böylece AP, tarihinde ilk kez bir ülke ile katılım sürecini dondurma çağrısı yapmıştır. İlâveten katılım müzakerelerini de resmi askıya alma çağrısı yapmıştır. İşte bu kararın taslağını hazırlayan Piri'nin kurulu içinde her kümeden gölge raportör görev almış, AÖDD'den de Castaldo yer almıştır (European Parliament, 6.7.2017).

AÖDD adına F. M. Castaldo ve I. Adinolfi tarafından verilen "Suriye'deki durum" başlıklı ve B8-0141/2018 sayılı ikinci öneride, "Türkiye'nin Afrin'de PYD önderliğindeki Suriye Demokratik Güçleri'ni ve Kürtleri hedefleyen Zeytin Dalı Harekâtı'nı başlattı; Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre Türk güçlerince yapılan bombardıman ve top atışlarında en az 149 sivilin öldüğü, yüzlercesinin de yaralandığı" (m. I) sav edilmiştir. İlâveten "BMGK'nin 2401 Kararı'na saygılı davranarak 30 günlük ateşkese derhal uyması, Afrin ve Suriye'nin diğer bölgelerindeki yasa dışı saldırılarını kalıcı olarak sona erdirmesi; gerçek hedefi Türkiye'nin sınırını korumak veya terörle mücadele etmek değil, Kuzey Suriye'de ameli bir bağımsız Kürt devletinin oluşumunu önlemek olan yerstratejik amaçlı yasal dayanaktan yoksun Zeytin Dalı Harekâtı'nı durdurması için uluslararası toplumun Cumhurbaşkanı Erdoğan'a baskı yapması çağrısı" (m. 8) yapılmıştır (European Parliament, 13.3.2018). "Zeytin Dalı Harekâtı" adı 2 yerde doğrudan ve tırnak içine alınmadan kullanılmıştır. Aradan geçen sürede bu ad artık zorunlu olarak benimsenmeye başlamıştır.

¹¹ Ayrıca kararda, "AP Komisyon'a, 'Türkiye-AB ilişkilerini tartışmak için bir Türkiye-AB zirvesinin yapılması' (m. 21) ve 'Gümrük Birliği'nin güncellenmesi görüşmelerinin başlaması' (m. 22) çağrısında bulunmuştur. 1.12.2017 tarihli SP(2017)619 Kararıyla Komisyon, "Türkiye ile hiçbir faslın açılması düşünülmektedir. YT'nin 28.4.2017'deki 28 Dışişleri Bakanının gayrresmi toplantısında belirttiği gibi, katılım müzakereleri ne askıya alındı ne de sonlandırıldı. Katılım görüşmelerinin ölçütü açıktır: özellikle insan hakları, tüzenin üstünlüğü, demokrasi, temel haklar, uluslararası hukuka ve iyi komşuluk ilkelerine saygıdır. Bunlar, AB aday ve aynı zamanda Avrupa Konseyi üyesi olarak Türkiye'nin bağlı olduğu temel ilkelere dir." (m. 7) yanıtını vermiştir. Ayrıntılı yanıt için bkz. [http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2016/2308\(INI\)#tab-0](http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2016/2308(INI)#tab-0), (14.3.2018). Bu doğrultuda 26.3.2018'deki Türkiye-AB Zirvesi (Varna/Bulgaristan) yapılmıştır.

AP kararını sertleştirici tutumundan dolayı, ABS/KYS'den de bahsedilmelidir. 1995'te kurulan bu küme, Eylül 2002'de AB'nin bir Hıristiyan Birliği biçimine bürünmemesi için Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini açıklasa da, bu açıklamasından 10 yıl sonraki tutumu "Güneydoğu sorununu barışçıl ve demokratik bir şekilde çözmediği sürece Türkiye'nin AB üyeliğine karşıtlık" noktasındadır (Aydoğan, 2012: 47). Bugün bünyesindeki 6 Yunan ve 2 Rum mvnin, kümenin Türkiye karşıtlığında etkisi vardır. Yunanlılar ve Rumlar AP'de en çok bu kümeyi¹² tercih etmiştir. Bu doğrultuda Rum mv T. Hacıgeorgiou sürekli Türkiye karşıtı ifade ve teklifleriyle küme içinde karşıtlığın bayraktarlığını yapmaktadır. Kürtlerin özyönetim hakkı olduğundan ve Türkiye'nin Kürt illerinde katliamlar yapacağından bahseden kümenin eşbaşkanı G. Zimmer de 2016'da Türkiye'nin tiranlıkla yönetildiğini dillendirmiştir (Evrensel, 10.12.2016). 2016'da uzlaşılın vize serbestliği mutabakatına "kirli bir anlaşma" olarak gördüklerinden karşı olmuşlardır. Keza 2013'te, PKK'lılar için "Kürt gerilla güçleri" ifadesini kullanan (GUE/NGL, Feb. 2013) ABS/KYS, geleneksel olarak AP'de Kürt konferansı düzenlemekte ve buradaki konuşmalara PKK'lı teröristleri davet etmektedir. 15.3.2018'deki karara ilk cümleyi ekleterek, kararı daha da sertleştirilmesi bu anlayışın bir tezahürüdür. Neticede ABS/KYS, geleneksel bir Türkiye karşıtı çizgide yer almıştır.

AP İktisat m. 123/2,4 çerçevesinde 13.3.2018'de 5 küme (S&D, Yeşiller/ASİ, AMR, ALDİ ve AHP) önerilerini birleştirerek, RC-B8-0139/2018 sayılı ortak bir öneri sunulmuştur. Kabulü için basit çoğunluk gerektiren bu ortak öneri metni 15.3.2018'de Strasburg'daki AP Genel Kurulu'nda oylanarak "Suriye'deki Durum" başlığıyla oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 5 kümenin ortak önerisi neredeyse aynen AP kararı olarak kabul edilmiştir. Öneride, ZDH'yi ilgilendiren m. F'deki ifadeler aynen kararda yer alırken; m. 6 da, oylama günü ABS/KYS'nin eklettiği ilk cümle hariç, aynen karara aktarılmıştır. P8_TA(2018)0090 sayılı AP kararında şöyle denilmektedir:

Türkiye'nin Kürt denetimindeki Afrin ilindeki Zeytin Dalı Harekâtı, Suriye'deki narin iç dengeler ve/veya müzakere edilen çözüme yönelik olumsuz etkiler üzerinde ek insanî endişe ve üzüntüleri artırma suretiyle, Suriye'deki çatışmaya yeni bir boyut ekledi; çok sayıda sivil kaybının bildirildiğini ve yüzlerce sivilin hayatının risk altında yaşadığını vurgularız; AB adına, YT de Türk Hükümeti'ne saldırılarını durdurması ve BM listesindeki terör örgütlerini yenmeye odaklanması gerekliliğini vurgulayan çağrısında endişelerini açıkça belirtti. (m. F).

Türkiye'nin Kürt güçlerinin denetiminde olan Suriye bölgelerindeki müdahalesine karşı derin endişemizi ifade ediyoruz; Türk güçleriyle Esad veya Rus güçleri arasındaki olası çatışma ve ABD'yle artan gerilim de dâhil olmak üzere, Afrin'de tırmanan durum hakkında ciddi endişe duymayı sürdürüyoruz; Türk Hükümeti'ni askerlerini geri çekmeye ve Suriye çatışmasında yapıcı bir rol oynamaya çağırıyoruz, zira bu Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygundur; YT'nin, Suriye'de yeni cephe açmanın Türkiye'nin güvenliğine hizmet etmeyeceği ve ülkedeki insanî krizi daha da kötüleştireceğine dair uyarısında belirttiği gibi sivillerin korunması dâhil, insanî tüzeğe tam saygı gösterilmesini talep ediyor

¹² Diğer 2 Rum da S&D üyesidir.

ve bu nedenle Afrin dâhil, tüm Suriye'yi kapsayan bir ateşkes çağrısında bulunuyoruz. (m. 6) (European Parliament, 15.3.2018).

Kararın birçok yeri (örn. m. 1) dolaylı olarak da olsa Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Ancak özellikle m. F ve 6 ZDH bağlamında doğrudan Türkiye'ye yöneliktir. Kararda "ZDH" kavramı açıkça yer almaktadır. Yine önceki AP veya kümelerin kararlarında/önerilerinde olduğu gibi "Kürt" sözcüğünün yer aldığı cümleler bu kararda da mevcuttur ki, bu "Türkiye'nin harekâtı Kürtlere karşı yaptığı" şeklinde algılanmakta ve algılatılmaktadır. Oylama öncesinde, 6. maddenin ilk cümlesi AP'nin komünist ve yeni-komünist kümeleri olan ABS/KYS'nin önerisiyle ekletilerek karar daha da sertleştirilmiştir (Karaca, 15.3.2018). Bunun bir neticesi ve son zamanlardaki AB yaklaşımı olarak, terörle mücadelenin "BM listesindeki terör örgütlerine" karşı yapılması savunulmaktadır. Bu itibardır ki PKK, BM ve AB terör listesinde olmasına rağmen, AB/AP tarafından ayrı görülen PYD'yle mücadele edilmemesi gerektiği ortaya konmaktadır.

Doğaldır ki Türkiye bu karara çok sert karşılık vermiştir. Gerek Cumhurbaşkanı'nın gerek AB Bakanı Ömer Çelik'in söylemlerinde ve gerekse Dışişleri Bakanlığı nezdinde bu karara karşı çıkmıştır. Erdoğan, "AP'nin Türkiye'ye akıl veremeyeceğini", "3.5 milyon Suriyeliye 7 yıldır ev sahipliği yapıldığını, ama AB'nin bunları göndermemesi için Türkiye'ye yalvardığını", Türkiye'nin aleyhindeki "bu ve diğer tüm kararların Türkiye nezdinde değeri olmadığını", "sivillere zarar verilmediğini" (*Yeni Şafak*, 17.3.2018) belirtmiştir.

Çelik ise, "AP gibi bir kurumun Suriye'de olup bitenden ve sahadaki gelişmeleri görmekten ne kadar uzak düştüğünü gösteren çok şaşırtıcı" ve "son derece çifte standartlı bir yaklaşım üreten AP'nin son birkaç yılda aldığı en ufuksuz kararlardan biri olduğunu" beyan etmiştir. BM listesindeki örgütlerle odaklanılmasına ilişkin ise, AB'nin "sadece AB içinde ve AB'yi tehdit eden terör örgütleriyle mücadele edilsin, diğer ülkeleri tehdit eden terör örgütlerine göz yumulsun" diyerek Avrupalıların "Avrupalıların canı değerli, Avrupa dışındaki insanların -örn. Suriyelilerin- canı değersiz" (AA, 15.3.2018) anlayışına tepki göstermiştir. Aslında bu ırkçı anlayışın Avrupa önderlerinde içkin olduğu mülteci krizi gibi çeşitli olaylarda/söylemlerde tezahür etmektedir. Bu mevzuda Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Bekir Bozdağ ise daha önce, 5.3.2018'de, yaptığı açıklamada,

Türkiye, DEAŞ terör örgütüyle en etkin mücadele eden tek ülkedir. ... Fırat Kalkanı Harekâtı sırasında Türkiye 3 bin civarında DEAŞ'lı teröristi etkisiz hale getirmiştir. Başika kampına dönük DEAŞ terör örgütünün yapmaya çalıştığı saldırılar sırasında da yaklaşık bin civarında DEAŞ'lı terörist etkisiz hale getirilmiştir. Ayrıca hem güvenlik güçlerimizin hem de yargının bu terör örgütüne karşı yürüttüğü faaliyetler vardır. 2011 ile 2018 yılları arasında Türkiye'de 12 bin 538 DEAŞ'lı terörist gözaltına alınmıştır. Bunların 5 bin 654'ü yabancı terörist savaşıdır. Yine 2011 ile 2018 yılları arasında Türkiye'de 4 bin 43 DEAŞ'lı terörist tutuklanmıştır. Bunun da bin 858'i yabancı terörist savaşıdır. (AA, 5.3.2018)

demidir. Odaklanma konusunda ise, "*DEAŞ'a odaklanmayalım' diyen bir Türk yetkili yoktur. DEAŞ'a*

da odaklanalım, PKK, KCK, PYD, YPG'ye de odaklanalım. Bunların hepsini birlikte yok edelim istiyoruz” (AA, 5.3.2018) diyerek Türkiye'nin yaklaşımını aktarmıştır.

16.3.2018 tarih ve 74 nolu “Avrupa Parlamentosu'nun 15 Mart 2018 tarihinde kabul ettiği “Suriye'deki durum” başlıklı kararı hk” adlı kararında Dışişleri Bakanlığı ise, “AP'nin gerçeklerden kopuk ve taraflı olduğu”, “ZDH'nin uluslararası hukuka uygun ve PKK/KCK/PYD-YPG'ye ve DAES'e karşı yürütüldüğü”, “AP'nin terör örgütü kaynaklı mesnetsiz savlara itibar ettiği ve terör örgütlerine müsamaha eden bir sicili olduğu”ndan dolayı “bu kararın kabul edilmediği” belirtilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 16.3.2018).

Bu üç açıklama birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin tepkisinin *yokluk, suçlama ve savunma* temelli 3 tarzda olduğu belirtilebilir. Öncelikle Türkiye'nin bu tür aleyhteki/olumsuz kararlara karşı tavrının, kısaca “bizi bağlamaz”, “bizim için *yok* hükmündedir” şeklinde olduğunu belirtmek gerekir. Bu açıklamalarda da Türkiye-AB ilişkilerinde gerginliklere yol açan kararlara yönelik önceki açıklamalarda da tepkinin bu doğrultuda olduğu görülmektedir. İkincisi, karşı tarafın “terör örgütünün ağızıyla konuştuğu”, “çifte standartlı davrandığı” “geçmişlerinin olumsuzluklara dolu olduğu” şeklinde suçlamalarda bulunmaktadır. Örn. “ZDH işgale dönüşmesin” diyen Fransa'ya Çavuşoğlu, “biz Cezayir'i, Mağrip ülkelerini işgal eden Fransa değiliz. Türkiye'yiz, Türküz” diye karşılık vermiştir. Son olarak ise, savunmaya geçilir ki, bu, üç açıklamada da görülmektedir. AP'nin bu karardaki ithamları/suçlamalarına karşı şu savunmalar yapılmıştır. Örn. AP'nin ZDH'nin meşruluğu eleştirilerine karşın “ZDH'nin meşru savunmaya dayandığı ve uluslararası hukuka uygun olduğu”; sivil kayıpların yaşandığı söylemine “sivillere zarar verilmediği”; BM listesindeki terör örgütlerine odaklanılması çağrısına ise “PKK/PYD'ye ilaveten DAES'le de mücadele edildiği” savunması yapılmak durumunda kalınmıştır. Belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin savunmacı davranışı olmakla beraber bu henüz bir eleştiri gelmeden belirtilen hususlardır. Üstte de ifade edildiği üzere Türkiye daha ZDH'nin başında, harekâtın meşruiyetini dayanaklarıyla ortaya koymuştur.

AP kararlarının AB hukukundaki yeri ortaya konulmalıdır. Üstte belirtilen P8_TA(2018)0040 ve P8_TA(2018)0090 kararları bağlayıcı değildir. Nitekim bu kararlar hem ilgili devlete hem de Komisyon'a, YT'ye ve AB üyesi devletlere çağrı niteliğindedir. Komisyon'un bu kararı benimseyip, bunları esas alarak bir yasalaştırma yoluna gitmediği müddetçe siyasi bir karar olarak kalacaktır. Bununla birlikte, bu kararların tamamen etkisiz olduğu hissine kapılmak da yanlıcı olur. Zira AP kararları AB kurumlarının, kararda bahsi geçen ülkelerle ilgili tutumlarında dikkate alınmaktadır. Mezkûr kararlar, Türkiye için şu etkileri haizdir: 1) AB ile ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. 2) Komisyon'un, aday bir ülke olan Türkiye'nin Raporu'nu etkileyebilmektedir. Komisyon'un Türkiye Raporlarını hazırlarken yararlandığı kaynaklar içerisinde “AP raporları” da vardır. Dolayısıyla AP kararları önemlidir. 3) Komisyon, bu kararları göz önünde bulundurarak, müzakerelerin gidişatını sekteye uğratabilir. 4) AP, sonraki kararlarında önceki kararlara atıf yapabilmektedir. Dolayısıyla bu karar “örn. müzakereleri askıya alma çağrısı- gibi yeni olumsuz kararlara zemin hazırlayabilir. 5) ABZ'de devlet/hükümet başkanları bu kararı da göz önünde bulundurarak, Türkiye hakkında olumsuz davranmaya yönelebilir.

4. SONUÇ

YT'nin ZDH'ye karşı tavrı her ne kadar olumsuz olsa da, bu sadece basın toplantısı ve/veya bilgilendirmesi gibi usullerle yapılan açıklamalardan ibarettir. AP'deki kümelerin aksine, YT Harekâtından dolayı Türkiye'nin içindeki hususlara yönelik bir açıklama yapmayarak, iç işlerine müdahale tarzı bir yaklaşımdan kaçınmıştır. AP'deki sorulara ve kararlara bakıldığında ise, genel olarak şu hususlar tespit edilebilir: 1) “Zeytin Dalı Harekâtı” kavramı hem YT'nin açıklamalarında hem siyasî kümelerce (AMR, AÖDD gibi) hem de AP kararlarında kullanılmaktadır. 2) PKK/PYD'nin DAESŞ'le mücadele eden ve onu durduran güç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. 3) YT de AP de harekâta karşıtlığı, “barış” ve “insani” gerekçeler gibi kimsenin reddedemeyeceği genelgeçer söylemlere dayandırmaktadır. 4) AP'deki siyasî kümelerin öneri metinleri incelendiğinde, “Türkiye'nin Afrin'deki Kürtlere karşı bir harekât gerçekleştirdiği”ne vurgu yapılmaktadır. Bunun temelinde şu sebepler/gayeler yatıyor olabilir: a) *Meşruluk*: ZDH'nin teröristlere değil, bir halka yönelik olduğu izlenimi verilerek harekâtın meşruiyetinin olmadığı görüşü yerleştirilmektedir. b) *İleti*: Türkiye'deki Kürtlere “ayaklanma, ZDH'ye karşı çıkma, bu yönde gösteriler yapma” gerekliliği/isteği örtük olarak ortaya konmaktadır. Böylece Türkiye'nin bir iç savaşta sürüklenmesi tasavvur edilmekte, Türkiye Kürtlere bu içerikli bir ileti gönderilmektedir. c) *Hitam*: ZDH'nin hem masum bir halka yöneltilmesinden hem DAESŞ ve Nusra Cephesi gibi terör örgütlerine yönelik olmamasından dolayı amacına aykırı olduğu düşüncesiyle sona erdirilmesi istenmektedir. AP/AB'ye göre, “PYD bir terör örgütü değil, tersine asıl tehdit/terörist olan DAESŞ'e karşı gerçek mücadeleyi yapan bir yapı/örgüttür. Dolayısıyla PYD ile mücadele DAESŞ ile mücadeleyi zayıflatmaktadır. DAESŞ'le mücadele eden PYD'yi zayıflatmak, DAESŞ'e destek olmak anlamına geleceğinden, bu olumsuzluğa ZDH ile Türkiye sebep olmaktadır.¹³ O halde Türkiye derhal ZDH'ye son vermelidir.” ç) *Müttefik örgütü koruma*: PYD'nin üstte belirtilen üstün işlevinden dolayı gerek Türkiye'ye karşı gerekse diğer terör örgütleri karşısında korunması gerekmektedir. PYD'nin zayıflaması Batı'nın güçlenen Türkiye'nin durdurulamaması demektir. AB, Türkiye'nin bölgesel güç olmasını engellemek istiyorsa, onun sürekli saldırılara, can/mal kayıplarına maruz tutulması gerekmektedir. Böylece Türkiye iktisaden ve siyaseten zayıf kalacaktır. Ayrıca, büyük Kürt devleti oluşumunun güney parçası tamamlanmalıdır ki, Türkiye'nin içinde ayrışmanın zemini güçlendirilebilsin. İşte tüm bunları gerçekleştirecek yapı PYD/PKK'dır. Bu nedenlerden dolayı PYD/PKK'yı korumak, güçlü kalmasını ve daha da güçlenmesini istemektedirler. 5) Mezkûr AP metinlerinde pek tabidir ki PKK'dan bahsedilmemekte, onu savunucu bir yaklaşım da sergilenmemektedir. Ancak onun bir uzantısı olmasına rağmen, hukuken ayrı tutulan PYD/YPG biraz daha açıkça savunulabilmektedir.

AB Afrin'de, öncelikle ve büyük oranda DAESŞ'i ve El Nusra Cephesi'ni terör örgütü olarak görmektedir. Bu gerek BM ve ABD gerekse AB'nin koşturduğu yaklaşımdır. AB, hem barış görüşmelerinde hem de terörle mücadelede BM zeminini esas almaktadır. Bu nedenle BM terör listesinde yer alan örgütlerle mücadele vurgusu yapmaktadır. ZDH'nin “DAESŞ'le mücadeleye odaklanması” talebi/yaklaşımı bu sebeptendir. Ancak Türkiye'nin bunun aksi bir odaklanma içinde olduğu görüşündedir/endişesindedir. Yani

¹³ Bu anlayışı sadece Türkiye değil, Rusya da çürütmektedir. Rusya'nın 8.2.2018'de BMGK'de de açıkladığı üzere 400 DAESŞ'li terörist SDG/PYD'ye katılmıştır (UN, 8.2.2018). Bu itibarla ZDH'nin PYD ile mücadelesi DAESŞ'le mücadelesi anlamına da gelmektedir.

AB, “DAEŞ’le mücadele meşru, PKK/PYD ile gayrimeşrudur” yaklaşımındadır. Bu nedenledir ki “ZDH’nin DAEŞ yerine, PKK/PYD’yle mücadeleye odaklandığı” savıyla, bu harekâtla ilgili endişeler dile getirilmektedir. Türkiye için ise her iki terör örgütü de aynı tehdit düzeyindedir ve ZDH’de ikisiyle de mücadele edilmektedir. Ancak şu iki sebepten dolayı daha çok PKK/PYD ile mücadele edildiği algısı hâkimdir: 1) PKK tehdidi sürengeliğe sahip olduğu için Türkiye önceliği bu örgüte vermektedir. 2) Afrin’de DAEŞ’ten çok PKK/PYD varlığı söz konusudur. Bu itibarla Türk yetkililer DAEŞ’le mücadele edildiğini kanıtlamak için, DAEŞ’in Türkiye’ye oluşturduğu tehditten, saldırılarından, etkisiz hale getirilen üyelerinden sıkça bahsetmeye başlamıştır.

Türkiye’nin kararlılığının AB yetkililerinin resmi karar almamalarına ve atak söylemlerden kaçınmalarına yol açtığı belirtilebilir. Bu durum, eski Almanya Dışişleri Bakanı S. Gabriel’in “Türkiye sınırlarını korumak adına Batı’yla çatışmayı göze aldı.” ifadelerinde de açıklığa kavuşmuştur. ABZ gibi asli/üst kurumlar nezdinde kararlar almak yerine, tenkidi AB’nin “sivri dili” AP’ye bırakmışlardır. AP’nin kararları daha çok çağrı ve tavsiye niteliğinde olduğundan, AB Türkiye’yi yönlendirme eyleminde bulunmadığını ve dolayısıyla başarısızlığa uğrayacak bir adım atmadığını düşünmektedir.

KAYNAKÇA

AA. (5 Mart 2018). Hükümet Sözcüsü Bozdağ: İstismar eğilimi olanlara meslek yasağı getirilecek. Erişim 2 Nisan 2018, <https://aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/hukumet-sozcusu-bozdag-istismar-egilimi-olanlara-meslek-yasagi-getirilecek/1080343>.

----- (15 Mart 2018). AB Bakanı Çelik’ten AP tepkisi: Vizyonsuz cahilane bir karar. Erişim 18 Mart 2018, <https://aa.com.tr/tr/turkiye/ab-bakani-celikten-ap-tepkisi-vizyonsuz-cahilane-bir-karar/1089806>.

AB Bakanlığı. (2005). *Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi*. Erişim 3 Mart 2018, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/MuzakereCercevesi/Muzakere_Cercevesi_2005.pdf.

AB Türkiye Delegasyonu. (25 Ocak 2018). Federica Mogherini Türkiye AB Bakanı Ömer Çelik ile görüştü. Erişim 7 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/federica-mogherini-turkiye-ab-bakani-omer-celik-ile-gorustu-7405>.

----- (7 Şubat 2018). “Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı Federica Mogherini’nin, Avrupa Parlamentosu’nun Özel Oturumunda Türkiye’de insan haklarının durumu ve Suriye’nin Afrin bölgesinde yaşananlar hakkındaki konuşması. Erişim 2 Nisan 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/yuksek-temsilcibaskan-yardimcisi-federica-mogherininin-avrupa-parlamentosunun-ozel-oturumunda>.

----- (6 Mart 2018). Doğu Guta ve Suriye’nin diğer bölgelerindeki durumla ilgili olarak Yüksek Temsilci / Başkan Yardımcısı Mogherini ve Komisyon Üyesi Christos Stylianides tarafından yapılan açıklama. Erişim 7 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/dogu-guta-ve-suriyenin-diger-bolgelerindeki-durumla-ilgili-olarak-yuksek-temsilci-baskan>.

----- (13 Şubat 2018). DAEŞ’le mücadelede AB’nin adımları. Erişim 6 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/daesle-mucadelede-abnin-adimlari-7436>.

----- (16 Şubat 2018). AB Dışişleri Bakanlarının gayri resmi toplantısının ardından Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı Federica Mogherini’nin, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ekaterina Zaharieva ile ortak basın toplantısında yaptığı açıklamalar (Gymnich). Erişim 6 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-disisleri-bakanlarinin-gayri-resmi-toplantisinin-ardindan-yuksek-temsilcibaskan-yardimcisi>.

----- (20 Mart 2018). Dışişleri Konsey Toplantısı Sonuçları, 19 Mart 2018. Erişim 21 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/disisleri-konsey-toplantisi-sonuclari-19032018-7521>.

----- (26 Şubat 2018). Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı Mogherini'nin Dış İlişkiler Konseyi toplantısına girmeden önce yaptığı açıklama. Erişim 6 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/yuksek-temsilcibaskan-yardimcisi-mogherininin-dis-iliskiler-konseyi-toplantısına-girmeden>.

----- (26 Şubat 2018). Dış İlişkiler Konseyi Toplantısının ardından düzenlenen basın toplantısında Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı Mogherini tarafından yapılan açıklama. 7 Mart 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/dis-iliskiler-konseyi-toplantısının-ardından-duzenlenen-basin-toplantısında-yuksek>.

AB'den Türkiye'ye Afrin eleştirisi. (19 Mart 2018). *Deutsche Welle*. Erişim 21 Mart 2018, <http://www.dw.com/tr/abden-türkiyeye-afrin-eleştirisi/a-43036033>.

Argano, M. E. (21 Şubat 2018). The Turkish operation in Afrin and the possible impact on relations with the European Union (Part I). Erişim 14 Mart 2018, <http://eulogos.blogactiv.eu/2018/02/21/the-turkish-operation-in-afrin-and-the-possible-impact-on-relations-with-the-european-union-part-i/>.

Avrupa'da AKP ve Erdoğan'ı açıktan savunabilen yok. (10 Aralık 2016). *Evrensel*. Erişim 24 Mart 2018, <https://www.evrensel.net/haber/298933/avrupada-akp-ve-erdogani-aciktan-savunabilen-yok>.

Aydoğan, B. (Aut. 2012). Avrupa Parlamentosu'nda Yer Alan Siyasi Grupların Helsinki Zirvesi Sonrası Türkiye İle İlgili Siyasi Sorunlara Yaklaşımları. *Spectrum: Journal of Global Studies Special Issue*. 47-71.

Çelik: Vize çalışmasını bitirdik. 8 Şubat 2018. *Türkiye*.

Dışişleri Bakanlığı. (16 Mart 2018). No: 74, 16 Mart 2018, Avrupa Parlamentosu'nun 15 Mart 2018 tarihinde kabul ettiği "Suriye'deki durum" başlıklı karar hk.. Erişim 18 Mart 2018, http://www.mfa.gov.tr/no_74-avrupa-parlamentosu-nun-kabul-ettigi-suriye-deki-durum-baslikli-karar-hk.tr.mfa.

En Son Haber. (24 Kasım 2016). AP'de Türkiye aleyhine oy kullanan Türk. Erişim 14 Mart 2018, www.ensonhaber.com/apde-turkiye-aleyhine-oy-kullanan-turk-2016-11-24.html.

Erhan, Ç. (31 Aralık 2017). 2018'e girerken Türkiye-AB ilişkileri. *Türkiye*. 12.

European Commission. (6 Eylül 2017). Seventh Report on the Progress made in the implementation of the EU-Turkey Statement. Erişim 3 Mart 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20170906_seventh_report_on_the_progress_in_the_implementation_of_the_eu-turkey_statement_en.pdf.

European Council. (19 Ekim 2017). Erişim 3 Mart 2018, <http://www.consilium.europa.eu/media/21620/19-euco-final-conclusions-en.pdf>.

----- (23 Şubat 2018). Informal meeting of the 27 heads of state or government, 23/02/2018. Erişim 4 Mart 2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2018/02/23/>.

----- (20 Ekim 2018). Remarks by President Donald Tusk on the European Council meetings and the Leaders' Agenda. Erişim 3 Mart 2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/10/20/tusk-final-remarks-european-council>.

European Parliament. (11 Mayıs 2016). Visa liberalisation for Turkey must not turn into a "sell-out", say MEPs. Erişim 14 Mart 2018, www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20160511IPR26802/visa-liberalisation-for-turkey-must-not-turn-into-a-sell-out-say-meps.

----- (6 Temmuz 2017). Turkey: MEPs raise the alarm on EU accession talks. Erişim 14 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20170629IPR78637/turkey-meps-raise-the-alarm-on-eu-accession-talks>.

----- (24 Ocak 2018). Erişim 7 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2018-000369&format=XML&language=EN>.

----- (31 Ocak 2018). E-000544-18. Erişim 7 Mart 2018, www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=WQ&reference=E-2018-000544&format=XML&language=EN.

- , (1 Şubat 2018). E-000606-18. Erişim 12 Mayıs 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2018-000606+0+DOC+XML+V0//EN&language=en>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0082/2018. Erişim 8 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0082&language=EN>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0091/2018, Erişim 10 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0091&language=EN>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0092/2018. Erişim 10 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0092&language=EN>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0095/2018. Erişim 11 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0095&language=EN>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0097/2018. Erişim 10 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0097&language=EN>.
- , (5 Şubat 2018). B8-0103/2018. 10 Mart 2018. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0103&language=EN>.
- , (8 Şubat 2018). P8_TA(2018)0040 Sayılı Karar. Erişim 7 Mart 2018. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2018-0040&language=EN&ring=B8-2018-0084>.
- , (12 Mart 2018). B8-0141/2018. Erişim 13 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2018-0141&format=XML&language=EN>.
- , (15 Mart 2018). P8_TA(2018)0090 Sayılı Karar. 24 Mart 2018, www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2018-0090&language=EN.
- , 2016 Report on Turkey. P8_TA(2017)0306. Erişim 24 Mart 2018, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0306+0+DOC+PDF+V0//EN>.
- GUE/NGL. (Feb. 2013). Kurdish issue in Turkey. Erişim 25 Mart 2018, <http://www.guengl.eu/plenary-focus/session/plenary-focus-february-2013>.
- Kaçacak delik ararsınız. (17 Mart 2018). *Yeni Şafak*. Erişim 18 Mart 2018, <https://www.yenisafak.com/gundem/kacak-delik-ararsiniz-3178583>.
- Karaca, K. (15 Mart 2018). "Afrin'den çekil" çağrısına AP'den onay. *Deutsche Welle*. Erişim 18 Mart 2018, www.dw.com/tr/afrinden-cekil-çagrisina-apden-onay/a-42990482.
- Merkel yalnız kaldı. (21 Ekim 2017). *Türkiye*.
- S&D. (26 Mart 2018). EU should show more solidarity with Turkey's democrats and urge Erdogan to stop military offensive in Syria. Erişim 1 Mayıs 2018, <http://www.socialistsanddemocrats.eu/newsroom/eu-should-show-more-solidarity-turkey-s-democrats-and-urge-erdogan-stop-military-offensive>.
- Sputnik. (22 Ocak 2018). Mogherini'den Afrin açıklaması: Çok endişeliyiz. 27 Mart 2018, <https://sptnkne.ws/g6QF>.
- UN. (8 Şubat 2018). SC/13202. Islamic State/Da'esh Using Social Media, Extortion to Retain Might after Military Setbacks, Territory Loss, Top Counter-Terrorism Official Tells Security Council. Erişim 7 Mart 2018, <http://www.un.org/press/en/2018/sc13202.doc.htm>.